

TKACHENKO A.

ZHDANOVA-NEDYLKO O.

Poltava National Pedagogical University named after Korolenko, Ukraine

### **SPECIFICATION OF SOCIALIZATION OF STUDENTS IN THE TRAINING COLLEGE**

The characteristics of the student team in its characteristic form for modern Ukraine are considered, and the conclusion is made that some degree of weakening of consolidation in academic groups during the last decade has been made. It is noted that the relations between migrant students and those who have studied together for quite a long time in such a team are more individualized and generally not predictable, and therefore require more careful and long-term attention of both the curator and the instructors. The successful course in these conditions of socialization of the internally displaced student as a process of adjusting or fixing its social orientations and the corresponding behavior on it largely depends on what dominant is elected in this relationship, both by themselves and by the group, requires from the teachers analysis of the situation, its forecasting and monitoring for several months. The authors examine the situation from the point of view of applying the personal and activity approach, which, in their opinion, most contribute to its constructive development, ensuring interaction in the educational process.

**Key words:** *students, migrant students, teacher, socialization, interaction, cooperation, personal approach, activity approach.*

УДК 371.37.01(09)

**ІРИНА УДОВИЧЕНКО**

Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

### **ЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАТЬ І КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ**

---

У статті висвітлено питання особливостей організації навчально-виховного процесу в школі в контексті використання сучасного комплексу навчально-методичного забезпечення з географії. Відображено різні підходи до трактування понять «навчально-методичний комплекс», «підручник», «посібник». Проаналізовано теоретико-методичні основи результативного навчання випускників старшої школи засобами навчально-методичного забезпечення у контексті компетентнісного підходу до організації освітнього процесу з географії.

**Ключові слова:** *навчально-методичне забезпечення, навчально-методичний комплекс, підручник, посібник, географічні знання, компетентності, компетентнісний підхід, учні старшої школи.*

**Постановка проблеми.** Актуальність викладеного у статті матеріалу обумовлена, передусім, трансформаційними змінами, що відбуваються в освітній галузі України. Оновлення структури та змісту освіти є визначальним складником реформування національної освіти і передбачає приведення його у відповідність до сучасних потреб учнів, їхніх батьків, педагогічної громадськості, суспільства.

Запровадження компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу передбачає диференціацію змісту освіти та оперування вчителем системою необхідних знань, використання сучасного навчально-методичного комплексу й наявного матеріально-технічного забезпечення з навчального предмету, з метою якісного надання освітніх послуг у контексті вимог компетентнісно орієнтованого навчання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання якісної шкільної географічної освіти є постійно актуальним із часів виникнення географії як шкільного предмету до сьогодні. Розробці, створенню відповідного навчально-методичного забезпечення з предмету займалась велика кількість науковців і практиків у різні часи.

Багато українських вчених розглядали питання вдосконалення змісту та методики викладання шкільної географічної освіти, це зокрема: Н. Бірюкова, О. Діброва, Е. Дурманенко, Ф. Заставний, Я. Жупанський, С. Кобернік, В. Корнеєв, Л. Круглик, П. Масляк, Я. Олійник, М. Откаленко, В. Пестушко, В. Плахута, М. Паламарчук, С. Пальчевський, Г. Пустовіт, Л. Тименко, О. Топузов, В. Сасихов, А. Сиротенко, Г. Уварова, Б. Чернов, О. Шаблій, Е. Шипович, П. Шищенко та інші.

Значний внесок у розвиток шкільної географії та методики її викладання зробили В. Геренович, М. Баранський, К. Воблій, М. Кубійович, А. Реман, С. Рудницький.

Питанням шкільного підручникотворення з географії присвятили свою увагу Г. Бабченко, В. Баштовий, В. Бойко, І. Брущенко, Л. Булава, Л. Вішнікіна, Й. Гілецький, Т. Гільберг, О. Гончаренко, І. Дітчук, Г. Довгань, М. Дольницький, В. Дорошенко, О. Заставецька, Ф. Заставний, В. Ільченко, С. Капіруліна, С. Кобернік, Р. Коваленко, Т. Коршевнюк, Л. Круглик, О. Любимцева, П. Масляк, С. Міхелі, Н. Муніч, О. Надтока, Л. Паламарчук, В. Пестушко, Л. Покась, С. Рудницький, Л. Тименко, О. Топузов, В. Садкіна, Т. Сак, М. Сеньків, В. Січинський, А. Сиротенко, О. Скуратович, В. Совенко, О. Стадник, Г. Уварова, Р. Шаламов, П. Шищенко, Б. Чернов, Р. Чобан, В. Юрківський, О. Ярошенко, Б. Яценко та інші.

Питання конструювання та використання навчально-методичних комплексів (комплектів) та їх компонентів у своїх працях розглядали Ю. Бабанський, В. Беспалько, В. Вязовкин, Ю. Гафарова, І. Зверев, Д. Зуєв, А. Макаров, В. Максаковський, В. Пасічник, З. Трофимова, С. Шаповаленко.

Значення навчально-методичного забезпечення у практиці роботи вчителя географії висвітлювали Л. Зеленська, С. Кирилук, О. Надтока, Т. Назаренко, Г. Пічугіна, Є. Плісецький, В. Соловійова, О. Стадник, О. Топузов, І. Шоробура, Г. Щука та інші.

Формулювання **мети** статті. Метою статті є з'ясування місця навчально-методичного забезпечення у процесі формування географічних знань і компетентностей в учнів, дослідження сучасного навчально-методичного забезпечення освітнього процесу з географії в основній та старшій школі.

#### **Виклад основного матеріалу.**

На сучасному етапі розвитку системи освіти якість навчання виступає універсальним критерієм оцінки його результативності, до розуміння якої існують різні підходи. Упродовж тривалого часу розроблявся його зміст, науково-методичний та поняттєво-категоріальний апарат, діагностико-статистичне шкалювання результатів навчання, що сприяло внутрішній структуризації та зовнішньо-предметній орієнтації у системі суміжних і несуміжних наук.

В останні роки в навчанні географії відбулись значні зміни, які стосуються змісту навчального предмету, а також методів і засобів навчання. У наші дні до послуг сучасних учнів широкий спектр засобів навчання, як традиційних (підручник, посібник та ін.), так й інноваційних (навчальні телепередачі, транспаранти, навчальні фільми, інтерактивні ігри, комп'ютерні програми тощо).

З упровадженням нових навчальних засобів виникли організаційні питання щодо методики їх використання в навчально-виховному процесі та проблеми з їхньою систематизацією та зберіганням, відповідно до сучасних вимог. Мова йде про те, що традиційний навчальний кабінет уже не задовольняє усіх вимог споживачів освітніх послуг. Звідси, потребує осучаснення шкільний геопростір з метою задоволення освітніх потреб учасників навчально-виховного процесу.

Система засобів навчання географії, передусім, визначається змістом географічної освіти, яка передбачає цілісність, наступність, науковість, доступність, структурованість, наочність, образність, системність, мобільність, інтегрованість, трансформаційність, диференційованість подання інформації, що, у свою чергу, утворює географічний глосарій, що становить основу знань, умінь, навичок, а потім і компетентностей майбутнього випускника школи [8].

Поліпшенню результативності освітнього процесу сприяє достатнє матеріально-технічне, навчально-методичне забезпечення, із сукупністю засобів навчання, які, на нашу думку, доцільно поєднати в блоки:

предметно-просторовий (навчальний кабінет – творча лабораторія (із сукупністю пасивних, активних, інтерактивних засобів навчання, у т.ч. технічних і індексаційно-інвентаризаційних), метеопост, навчальна база на місцевості);

змістово-інформаційний (програми, плани, підручники, посібники, хрестоматії, довідники, словники, енциклопедії, рекомендації, пам'ятки, періодичні видання);

візуально-віртуальний (атласи, макети, плакати, моделі, колекції, гербарії, схеми, таблиці, картини, діаграми, діарами, панорами, фільми, аерофотознімки);

експертно-діагностичний (опитувальники, тести, задачки, збірники вправ, вимірники навчальних досягнень);

корекційно-практичний (зошити з друкованою основою, практикуми, контурні карти, прилади).

В останні часи досить часто зустрічається вживання поняття «навчально-методичний комплекс», що, безумовно актуально, адже комплексне використання навчально-методичних засобів, які сприяють результативному засвоєнню учнями навчального матеріалу, що прослідковується через систему набутих ними знань, умінь і навичок, з проєкцією на життєві компетентності, на нашу думку, буде ефективним за умов творчого, індивідуально-диференційованого підходу щодо його наповнення та структурування.

Проте, як свідчить наше дослідження теорії та практичного досвіду, на сучасному етапі відсутній єдиний підхід, серед науковців і практиків, щодо трактування та складових навчально-методичного комплексу.

Найважливіша характеристика навчально-методичного комплексу, яка регламентує його функціональні можливості на різних етапах освітнього процесу, – склад компонентів.

Дослідники й науковці до складу навчально-методичного комплексу, комплексу з географії включають різні компоненти, зокрема:

Л. Зеленська – підручник, робочий зошит з друківаною основою, атлас [6];

Т. Назарова та Ю. Господарик – комплект для учня (підручник (навчальний посібник), робочий зошит, зошити-практикуми, збірники вправ, задачник, поліваріантні багаторівневі завдання, вимірники навчальних досягнень, атласи, контурні карти, інтерактивні навчальні засоби) та вчителя (навчальна програма з предмета, методичний посібник, набір діагностичних методик, інтерактивних посібників тощо) [3];

В. Соловійова – атлас, робочий зошит для учнів, хрестоматію, електронний посібник і методичні рекомендації для вчителів [6];

О. Стадник, трактуючи його як набір навчальних і методичних видань, до його складу включає три групи дидактичних засобів, призначених: для вчителя та учнів (підручник, атлас), для вчителя (навчальна програма, календарне планування, рецепторні методичні посібники, плани-конспекти), для учнів (зошити для практичних робіт з комплектом контурних карт і мініатласом, вимірники навчальних досягнень у вигляді тестових завдань різних типів) [6];

Г. Пічугіна – навчальний комплект для учнів та навчально-методичний комплект для учнів і вчителя [5];

Є. Плісецький – навчальну програму, базові підручники, робочі зошити для виконання практичних робіт, наочні посібники (карти, схеми, таблиці), додаткову літературу, у тому числі періодичні видання (журнали, газети), технічні засоби навчання, персональні комп'ютери [6].

Як система дидактичних засобів навчання, навчально-методичний комплекс, покликаний допомогти вчителю активізувати навчальну діяльність, викликаючи інтерес до предмета, потребу в оволодінні знаннями; підвищити інформаційну ємність уроку; забезпечити диференційований підхід до навчання, максимально посилюючи індивідуальне та компетентнісно зорієнтоване навчання школяра [2].

Незаперечним фактом є те, що на сьогодні класно-урочна система Я. Коменського залишається домінуючою формою організації навчально-виховного процесу, як і вчитель – переважаючим джерелом знань на уроці, а підручник – першочерговим засобом навчання.

Проте, аналіз літератури дає підстави стверджувати, що єдиного трактування навіть щодо терміну «навчальний посібник» дотепер неіснує. Наприклад, С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику до поняття «навчальний посібник» відносить підручники, словники, довідники, навчальні карти, картини, таблиці, кінофільми, діафільми, прилади, моделі, макети тощо, тобто засоби, які використовуються у процесі навчання, з метою кращого засвоєння учнями змісту, набуття умінь і навичок [1].

У нормативних документах Міністерства освіти і науки України можна знайти такі визначення: «підручник – навчальне видання, що містить систематизоване викладення навчальної дисципліни, відповідає програмі дисципліни та офіційно затверджене як такий вид видання; навчальний посібник – навчальне видання, яке частково або повністю замінює (доповнює) підручник та офіційно затверджене як такий вид видання» [4].

Згідно з указаним вище документом Міністерства освіти і науки України, навчальні посібники поділяються на:

навчально-наочні – навчальні видання, які містять ілюстративно-наочні матеріали, що сприяють вивченню й викладанню дисципліни, засвоєнню її змісту;

навчально-методичні – навчальні видання з методики викладання навчальної дисципліни [4].

З огляду на все викладене вище, на нашу думку, доцільним є виділення, у рамках матеріально-технічного, навчально-методичного забезпечення з предмету, трьох груп навчально-методичних комплексів:

загально-предметних – поєднують у собі перелік усіх наявних навчальних, практико-орієнтованих, методичних засобів навчання з предмету;

тематичних – складаються з засобів навчання, які сприяють наскрізному опануванню та розкриттю конкретної навчальної теми;

регіональних – сукупності засобів навчання з вивчення особливостей рідного краю.

Так, з метою поліпшення викладання особливостей рідного краю вчителями географії, нами, на регіональному рівні, розроблено відповідне навчально-методичне забезпечення, що утворює регіональний географічний комплекс «Сумська область» (рис. 1).



Рис. 1. Регіональний географічний комплекс «Сумська область»

Це засіб географічного краєзнавства, який складається з:

географічного атласу «Сумська область: Моя мала Батьківщина»;

контурних карт «Сумська область: Моя мала Батьківщина»;

навчального посібника для вчителя «Географія Сумської області: природа, населення, господарство»;

навчального посібника для учнів «Сумщина в запитаннях і відповідях» [7]. Сучасне нормативно-правове забезпечення галузі освіти дозволяє, використовуючи творчий підхід, учителям розробляти нові, модернізувати існуючі навчально-методичні комплекси, або окремі їхні складові, що в цілому сприяє створенню навчально-методичного забезпечення, максимально адаптованого до потреб учнів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок, що, формуванню системних географічних знань і компетентностей сприяє така організація навчально-виховного процесу в школі, яка спрямована на задоволення потреб основних споживачів освітніх послуг у школі – учнів.

З метою якісної організації навчально-виховного процесу, доцільним є добір складових та використання такого навчально-виховного комплексу, усі складові якого працюють на мету –

підвищення рівня організації компетентнісно зорієнтованого навчально-виховного процесу, особливо в старшій школі.

З огляду на зазначене вище, перспективами подальших розвідок за означеним напрямом є дослідження теоретико-методичних основ навчання учнів старшої школи.

#### Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Макаров А. В. Учебно-методический комплекс: модульная технология разработки : учеб.-метод. пособ. / А. В. Макаров, З. П. Трофимова, В. С. Вязовкин, Ю. Ю. Гафарова. – Минск : РИВШ, 2008. – 152 с.
3. Назарова Т. С. Стратегия развития учебной книги / Т. С. Назарова, Ю. П. Господарик // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 10-19.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Щодо видання навчальної літератури для вищої школи» від 27.06.2008 № 588 // Вища школа. – 2008. – № 8. – С. 103-113.
5. Пичугина Г. В. Образовательная область «Технология»: каким быть учебнику / Г. В. Пичугина // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 44-51.
6. Стадник О. Г. Навчально-методичний комплект з географії та його місце в навчально-методичному забезпеченні шкільного предмета // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: Зб. наук. пр. – Запоріжжя: Класич. приват. ун-т. – 2013. – Вип. 31. – С. 505-509.
7. Удовиченко І. В. Географічний комплекс – засіб навчання географічному краєзнавству / І. В. Удовиченко // Краєзнавство: науково-методичний та практичний аспекти. – Суми: РВВ СОІППО, 2011. – С. 124-127.
8. Шука Г. П. Навчально-методичне забезпечення процесу підготовки фахівців з туризму / Г. П. Шука // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2011. – № 14. – С. 131-137.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2017 р.

#### UDOVYCHENKO I.

Sumy in-service teacher training institute, Ukraine

#### THE IMPORTANCE OF TEACHING AND METHODOLOGICAL SUPPORT IN THE PROCESS OF FORMING A SYSTEM OF GEOGRAPHICAL KNOWLEDGE AND COMPETENCIES OF SCHOOLCHILDREN

The article reveals the specific features of the educational process organization in the school in the context of the use of a modern set of educational and methodological support for geography. Various approaches to the definition «educational-methodical complex», «textbook», «manual» are shown.

The theoretical and methodological foundations of the effective training of senior school graduates with the means of teaching and methodical support in the context of the competence approach to the educational process organization in geography are analyzed.

It is concluded that, in order to increase the effectiveness of the educational process, in the context of the importance of educational and methodological support for the subject, it is expedient to unite the learning tools into blocks: object-spatial, informative, visual-virtual, expert-diagnostic, correctional existing teaching and methodological complexes, or some of their components, which in general contributes to the creation of educational and methodological support, maximally adapted to the student.

The example of the developed regional geographical complex «Sumy region» is shown, which consists of: a geographical atlas «Sumy region: My small Motherland», contour maps «Sumy region: My small Motherland», a textbook for the teacher «Geography of Sumy Region: Nature, Population, Economy», a textbook for students «Sumy in Questions and Answers».

The results of the research lead to the conclusion that the formation of systematic geographical knowledge and competencies of students is facilitated by the organization of the educational process, which is aimed to meet the educational needs of schoolchildren, and outline the prospects for further research of the theoretical and methodological foundations for the education of senior school students.

**Keywords:** *educational-methodical support, educational-methodical complex, textbook, manual, geographical knowledge, competence, competence approach, senior school students.*